

*До спеціалізованої вченої ради К 11.051.12
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600 річчя, 21*

В І Д Г У К
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Ніколенко Людмили Миколаївни
на дисертаційне дослідження Петренко Наталії Олегівни
на тему «Підсудність справ господарським судам України»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена тим, що подана до захисту робота зачіпає одну із найбільш важливих сфер сучасного господарсько-процесуального права, присвячену питанню підсудності справ господарським судам України.

Проведення реформ як у сфері економіки, так і в законодавстві визначили необхідність модернізації розгляду та вирішення господарських спорів.

Одним із провідних напрямів проведення судової реформи в Україні є підвищення стандартів судового захисту законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб та наближення їх до міжнародних та європейських стандартів. Одним із перших етапів реалізації особою права на судовий захист є звернення до суду із позовною заявою (заявою). Наведеному передують визначення суду, повноважного розглядати конкретний спір, а саме визначення підсудності справи. У випадку розгляду справи судом, який не є повноважним для розгляду даної справи, судові рішення, прийняте таким судом, буде скасовано судами вищестоящої інстанції.

Вказане розкриває низку важливих проблем, що з'являються за відсутності належного регулювання інституту підсудності: по-перше, це поява прогалин і колізій при використанні відповідних норм процесуального закону; по-друге, можливість зловживання учасниками процесу своїми процесуальними правами;

по-третє, виникнення реальної загрози правам та законним інтересам учасників справи, в тому числі й у вигляді затягування виконання судового рішення.

В умовах реформування судочинства, посилення процесів гармонізації та зближення національного законодавства з європейським законодавством, у сфері судової діяльності перед сучасними дослідниками господарського процесу стоїть нелегке завдання - запропонувати дієві інструменти захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян та суб'єктів господарювання за допомогою науково-обґрунтованих методів та форм регулювання. Сучасне господарсько-процесуальне законодавство потребує свого дослідження та удосконалення. Одночасно удосконалення потребують теоретичні засади підсудності справ господарським судам, що може і повинно бути використано не лише як фактор захисту суб'єктів господарювання, але й як стимул для справедливого та ефективного розгляду спорів. Заважають цьому розвитку дезорганізація законодавчих актів, неповнота і застарілість норм, а також, невідповідність окремих складових судової системи таким сучасним європейським якостям, як: доступність правосуддя, інституціональна незалежність, безпристрасність в матеріальному та процесуальному аспектах, розумність строків, справедливість та ефективність, розширення диспозитивних і змагальних засад, активізація суб'єктів та зниження активності господарських судів. До традиційних правових проблем тут додається новий виклик, що зумовлений глобалізаційними та євроінтеграційними процесами. Таким чином, потреби практики, законодавства і теорії господарсько-процесуального права, невирішені завдання, пов'язані з підсудністю справ у господарському судочинстві, вимагають окремих додаткових досліджень.

На користь актуальності обраної теми дослідження свідчить також необхідність розширення площини використання потенціалу кожного інституту економіко-правової системи, здатної підвищити мотивацію та зацікавленість суб'єктів господарювання в ефективній роботі та підвищенні конкурентоспроможності економіки України.

Заповнення теоретичних прогалин та усунення недоліків щодо підсудності справ господарським судам України потребує відповідного виваженого та всебічного обґрунтування авторської позиції, що в цілому сприятиме формуванню та визначенню цілісного механізму розгляду та вирішенню господарських спорів. В цьому контексті обрання теми дослідження Н.О.Петренко заслуговує підтримки, адже вона є актуальною для правової науки за своїм предметом та поставленою метою, а також безумовно, заповнює існуючу прогалину в теорії господарського процесуального права.

Новизна результатів наукового дослідження не викликає сумнівів та вбачається у тому, що на основі комплексного дослідження підсудності справ обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання застосування підсудності справ господарським судам України, значною мірою заповнено відповідну прогалину в науці господарсько-процесуального права.

Зокрема, дослідницею запропоновано авторське визначення поняття підсудності справ господарським судам як інституту господарського процесуального права України, що забезпечує реалізацію гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду та встановлює правила визначення господарського суду, який буде вирішувати по суті конкретну справу з урахуванням предмету та суб'єктного складу (с. 38 дисертації). Зокрема, позитивною є пропозиція авторки про уточнення визначення на підставі виявлених ознак, що основним завданням (призначенням) інституту підсудності є забезпечення реалізації гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду. За такого підходу вноситься ясність до розуміння природи та сутності даного інституту господарсько-процесуального права.

Конкретизовано ознаки, які притаманні підсудності справ господарським судам, зокрема: є інститутом господарського процесуального права України; є засобом реалізації гарантованого на загальноєвропейському та державному рівні права особи на звернення до суду та справедливий і публічний розгляд господарської справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім

судом, встановленим законом; забезпечує реалізацію основних принципів господарського судочинства; має організаційно-правову природу та є одним із елементів процесуальної форми діяльності господарського суду; є сукупністю характеристик конкретної справи; є обов'язковою (с. 36-38 дисертації).

У роботі звертається особлива увага на те, що на теперішній час у вітчизняній правовій науці та нормативних актах відсутня єдність у визначенні поняття «підсудність» (с. 13 дисертації), а також потребує значного вдосконалення нормативне регулювання відносин щодо визначення підсудності справ.

У зв'язку з цим слід підтримати спробу дослідниці сформулювати систему правил визначення підсудності справ господарським судом, до яких віднесено: закріплення виключно господарським процесуальним законом; відповідність положенням про гарантії прав і свобод людини та загальним вимогам судочинства; стабільність і незалежність від зміни соціальних та інших засад суспільства (їх зміна допускається лише за домовленістю сторін шляхом укладення письмової угоди, якщо таке право надано сторонам процесуальним законом); обов'язковість для будь-яких суб'єктів (господарського суду, учасників та потенційних учасників) господарського процесу; пов'язаність із підвідомчістю; заборона зміни після порушення провадження по справі, крім випадків, встановлених законом; визначення конкретного господарського суду для розгляду справи позивачем (заявником) по справі за допомогою закріплених у господарському процесуальному законодавстві правил підсудності, а у разі помилкового визначення – господарським судом; неприпустимість спорів про підсудність між господарськими судами (с. 43-52 дисертації).

Доцільною можна вважати запропоновану авторкою класифікацію підсудності господарських справ за видом провадження по справі, суб'єктним складом спору та підставою визначення підсудності. Слід відзначити, що більшість класифікацій має перспективний характер і не базується на сучасному рівні правового регулювання підсудності справ господарським

судам. Зокрема, класифікація за видом провадження по справі виділяє не тільки «класичні» різновиди (підсудність справ позовного провадження, підсудність справ про банкрутство), але й враховує можливості розширення видів проваджень за рахунок наказового та окремого провадження, що вказує на аналіз дослідницею численних законопроектів з цього приводу.

Класифікація за підставою визначення підсудності (видом документа, в якому закріплюється підсудність), в свою чергу, виділяє не тільки «класичні» різновиди (територіальну та виключну підсудності, що встановлені статтями 15 і 16 Господарського процесуального кодексу України), а також фактично «взаконює» підсудність за зв'язком справ (правила визначення якої не встановлені чітко у розділі ГПК України, присвяченому питанням підсудності у господарському процесі, а виявляються шляхом тлумачення статей 26 і 60 ГПК України, які містяться в інших розділах Кодексу), але й пропонує виділяти договірну, законну, імперативну, інстанційну (ланкову) підсудності.

Заслуговує на увагу висновок дисертантки про доречність введення в обіг дефініції «правила визначення підсудності справ господарським судам» як обов'язкових до виконання керівних положень щодо розподілу господарських справ у системі господарських судів (с. 52 дисертації).

Заслуговують на схвалення запропоновані авторкою напрями удосконалення правових засад визначення підсудності справ, в тому числі щодо запобігання зловживанням процесуальними правами у вигляді штучної зміни підсудності господарської справи. Слід підтримати спробу дослідниці доопрацювати порядок передачі господарських справ за підсудністю шляхом закріплення наступних аспектів: обов'язок суду винести не пізніше трьох днів з дня її надходження ухвали про передачу справи; надсилання матеріалів справи після спливу п'яти днів з дня її винесення, якщо не було подано апеляційну скаргу; розгляд справи даним господарським судом, крім випадків, встановлених процесуальним законом; заборону спорів між господарськими судами про підсудність (с. 181-182, 187 дисертації).

Вбачаються слушними і такими, що мають науково-практичну цінність, пропозиції авторки про внесення змін до низки законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів щодо вдосконалення положень про визначення підсудності господарських справ (с. 127-128 дисертації).

Робота містить й інші наукові положення, які визначають новизну дисертаційного дослідження Н.О.Петренко, що відображено в дисертації та авторефераті. Авторкою досягнуто головна мета дисертації, яка полягає в розробленні нових теоретичних положень про підсудність справ господарським судам України та обґрунтуванні відповідних пропозицій щодо внесення змін і доповнень до господарського процесуального законодавства України.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження підтверджується використанням в процесі роботи основних методів наукового пізнання, зокрема діалектичного, аналітико-синтетичного, системно-структурного, формально-логічного, логіко-юридичного, порівняльно-правового методів, а також значної кількості наукової літератури, законодавства та практичних матеріалів як вітчизняного, так й іноземного походження (268 найменувань).

Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дослідженні, є достатньо аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Структура та зміст дисертаційного дослідження виважені й логічно послідовні, достатньою мірою дозволяють здійснити комплексний науково-правовий аналіз проблем правового забезпечення підсудності справ господарським судам України, а також розробити науково обґрунтовані рекомендації для подальшого розвитку законодавчого процесу та правозастосування у відповідній сфері.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових

конференціях. Зокрема, результати наукового дослідження викладено у 13 друкованих наукових працях, з яких 6 наукових статей опубліковано у вітчизняних і зарубіжних наукових фахових виданнях. При цьому як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою висвітлюють положення поданого на захист дослідження.

Для роботи характерний логічний стиль викладення матеріалу, смислова завершеність, цілісність та зв'язаність. Завдяки точному використанню юридичної термінології і фразеології, дослідження відзначається послідовністю, стислістю та чіткістю висновків.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в комплексному системному дослідженні проблематики правового регулювання підсудності справ господарським судам та розробці пропозицій з удосконалення законодавства України у даній сфері.

Найбільш значущими науковими результатами дослідження є:

удосконалення визначення поняття підсудності справ господарським судам;

обґрунтування дефініції та правил визначення підсудності справ господарським судам в Україні;

класифікація підсудності справ господарським судам;

доопрацювання положень щодо передачі господарських справ за підсудністю;

розробка пропозицій щодо запобігання зловживанням процесуальними правами у вигляді штучної зміни підсудності господарської справи.

Теоретичні висновки, запропоновані в дисертаційному дослідженні, можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері правового регулювання підсудності справ.

Практичне значення положень і рекомендацій виконаного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути застосовані у законотворчій діяльності з метою доопрацювання та удосконалення чинного господарсько-процесуального

законодавства, у практиці правозастосування, зокрема господарськими судами та суб'єктами господарювання.

Крім того, матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані у науково-дослідній роботі, в навчальному процесі при викладанні господарсько-процесуального права.

Зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід вказати, що деякі положення дисертації потребують додаткової аргументації, окремі є дискусійними і можуть бути предметом подальшого обговорення, у тому числі при захисті роботи.

1. Зокрема, недостатньо аргументованою видається пропозиція дисертантки щодо впровадження договірної підсудності справ господарським судам, яку авторка вважає самостійним видом підсудності господарських справ, за правилами якого сторони справи наділені повноваженням на власний розсуд шляхом укладення письмової угоди змінити певні правила підсудності, визначені законом (с. 147 дисертації).

Вказана пропозиція видається передчасною. Економіка України переживає не найкращі часи, тому у разі надання такої можливості почастишають відповідні зловживання сторонами спору (та навіть іншими зацікавленими особами) з метою винесення у «своєму» господарському суді (судді) більш сприятливого судового рішення, що не можна підтримати.

2. Авторка у дисертаційному дослідженні зазначає: «Чинний ГПК України не містить норми із назвою «інстанційна» чи «ланкова» підсудність. Проте вказане не означає, що фактично такий вид підсудності не використовується в господарському процесі» (с. 74 дисертації). Даному виду підсудності присвячений окремий підрозділ 2.5 дисертації.

Проте вбачається недостатньо обґрунтованим дослідження зазначеного виду підсудності в межах даної теми дисертаційного дослідження, оскільки його не закріплено чинним ГПК України, а авторка, у свою чергу, не пропонує закріплення інстанційної (ланкової) підсудності в Господарському процесуальному кодексі України.

3. На с. 134 дисертації дисертантка визначає, серед інших, наступну ознаку імперативної підсудності: «перелік правил імперативної підсудності, встановлений господарським процесуальним законодавством, є вичерпним та не підлягає розширеному тлумаченню або закріпленню іншими актами (законодавчими актами, договорами тощо)».

Проте, запропонована ознака не узгоджується із систематизованими правилами визначення підсудності справ, одним із яких є наступне: «норми про підсудність справ повинні закріплюватися виключно процесуальним законом» (с. 43 дисертації).

Вказана невідповідність потребує додаткового обґрунтування та конкретизації здобувачкою.

4. Досліджуючи родову підсудність справ господарським судам, авторка додатково обґрунтовує доцільність її скасування у 2001 році та наполягає на недоречності її впровадження в майбутньому, оскільки наявність такого виду підсудності порушує права осіб на апеляційне та касаційне оскарження, а також принцип рівності учасників господарсько-правових відносин.

Проте, в подальшому дисертанткою приділяється значна увага зазначеному виду підсудності, виділяються її ознаки, надається визначення (с. 65-69, 79, 129-134 дисертації), що потребує додаткового пояснення. Враховуючи те, що загальний обсяг роботи є на межі максимально дозволеного МОН України, можливо, доцільно було б скоротити роботу за рахунок аналізу даного виду підсудності, що непрямо стосується предмета дослідження.

Загальний висновок по дисертації. Висловлені зауваження не можуть істотно вплинути на висновок про достатній науковий рівень дисертаційної роботи, яка має характер ґрунтовного, монографічного та надзвичайно корисного дослідження.

Дисертація Н.О.Петренко – актуальне, самостійне, змістовне наукове дослідження, яким авторка розв’язує важливе наукове завдання, яке полягає у розробленні нових теоретичних положень про підсудність справ господарським судам України та обґрунтуванні пропозицій щодо внесення змін і доповнень до

господарського процесуального законодавства України, що має суттєве значення для науки господарсько-процесуального права.

Дисертація логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, а її положення викладені чіткою та зрозумілою мовою. Пропозиції і рекомендації можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства України і практики його застосування.

Дисертація Н.О.Петренко відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Автореферат і наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дисертації. Публікації в достатній кількості вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій.

Таким чином, вищезазначене дає підстави вважати, що дисертація Петренко Наталії Олегівни за своїм змістом, достовірністю отриманих результатів, новизною, теоретичною та практичною значимістю відповідає вимогам пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04. – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та
публічного адміністрування
Маріупольського державного
університету МОН України

Л.М.Ніколенко

